

Wie doet wat en waarom?

De invloed van culturele socialisatie op het cultuurparticipatiegedrag in Vlaanderen

Alexander Vander Stichele en Rudi Laermans¹

Summary

Who does what and why? The influence of cultural socialization on cultural participation behaviour in Flanders

One of the main topics within the empirical sociology of culture and taste is the effect of cultural socialisation. In line with the theoretical insights of Pierre Bourdieu, much research has been done on the influences of the different socialization agents on cultural taste and cultural participation behaviour. Sometimes the family seems to be the principal cultural socialization agency, whereas other research points to the importance of school and education or of doing cultural activities at an early age. All in all, cultural socialization proves to be a complex process in which it is difficult to disentangle the respective impact of the different socialization agencies. In this article we elaborate on the complexity of the cultural socialization process. Using data from a representative large-scale survey on cultural participation in Flanders (Belgium), we first construct a cultural participation typology of the Flemish population between 18 and 79 years old and compare it with an already existing typology based on other Flemish survey data. We find that a five cluster segmentation fits our data best. The five participation clusters differ in participation frequency and breath of participation. For each one of these five different participation clusters, we examine the influence of parental educational capital, of the respondent's educational capital, and of the respondent's cultural activities at an early age. Our results show that, besides the expected importance of one's own educational capital, being culturally active at an older age is primarily influenced by being oneself culturally active at an early age. Neither visiting legitimate or illegitimate cultural activities between 12 and 14 years old, nor doing this within the context of family or school, has a major influence on the later participation behaviour.

1. Inleiding

Over de rol van het culturele socialisatieproces voor het latere cultuurparticipatiegedrag van individuen is al heel wat inkt gevloeid. Conform de handelingstheorie van Pierre Bourdieu is de invloed onderzocht van de diverse socialisatie-instanties op de culturele smaak en het daarmee

verbonden participatiegedrag (zie voor Vlaanderen en Nederland onder andere De Haan & Knulst, 2000; Laermans, 2007; Lievens & Waeghe, 2005; Nagel, 2004). Nu eens lijkt het gezin de primaire culturele 'socialisator', dan weer sorteren school en opleiding het sterkste effect en soms geeft de eigen culturele activiteit van respondenten op jongere leeftijd de doorslag. Uit de meeste onderzoeken blijkt echter dat gezin, onderwijs en buitenschoolse activiteiten elk een rol spelen bij de vorming van de culturele interesse en de daaruit voortvloeiende participatievoorkeuren (zie bijvoorbeeld het beknopte literatuuroverzicht in Laermans & Van der Stichele, 2007). Het culturele socialisatieproces is kortom een complex gebeuren, zodat niet zonder meer te zeggen valt welke socialisatie-instantie de meest bepalende is.

In dit artikel zullen we op basis van data uit een grootscheepse studie naar het culturele participatiegedrag onder de Vlaamse bevolking dieper ingaan op de complexiteit van het culturele socialisatieproces. Als insteek nemen we de resultaten van een latente-klassenanalyse die de bevraagde populatie aan de hand van hun uithuizig cultureel participatiegedrag opdeelt in diverse profielen. Voor elk van deze participatieprofielen gaan we in de mate van het mogelijke na wat de specifieke invloed is van het ouderlijke milieu, het opleidingsniveau respectievelijk de eigen culturele activiteit op jongere leeftijd. Vooraf schetsen we kort het op Pierre Bourdieu's werk geënte theoretische kader, dat vooropstond bij zowel de dataverzameling als de -analyse.²

2. Theoretisch kader: 'voorbij Bourdieu'?

In de sociologische discussie over culturele socialisatie bekleedt het werk van Pierre Bourdieu ongetwijfeld een prominente plaats. Dat benadrukt zeer sterk het doorslaggevende belang van de primaire socialisatie in het gezin van herkomst. Bourdieu (1979) vertrekt inderdaad van de premisse dat het gezin waarin men opgroeit – en ruimer bekeken de klasse waartoe dit gezin behoort – de culturele voorkeuren op latere leeftijd vastlegt. Theoretisch wordt deze these geschraagd door het habitusbegrip, dat verwijst naar het duurzame geheel van in de gezinsopvoeding verworven gewoonten of disposities. Deze disposities of 'neigingen' functioneren als hoofdzakelijk onbewuste waarnemings-, waarderings-, en handelingschema's die de persoonlijke smaakvoorkeuren en het individuele gedrag bepalen. Het opgroeien in vergelijkbare economische en culturele levensomstandigheden resulteert in een vergelijkbare habitus, reden waarom Bourdieu spreekt van een klassenhabitus. De culturele smaak is in deze visie dus in hoofdzaak een klassensmaak.

In tegenstelling tot de traditionele marxistische benadering, die de klassenverschillen laat sporen met de verschillen in economisch kapitaal, hanteert Bourdieu een multidimensionaal model. Naast het economisch kapitaal benadrukt hij het belang van (legitiem) cultureel, symbolisch en sociaal kapitaal, al valt in zijn globale klassenmodel de nadruk vooral op de eerste twee kapitaalsoorten (Bourdieu, 1989 [1983]). Onder economisch kapitaal verstaat hij zowel het inkomen als de materiële of immateriële, maar gemakkelijk in geld omzetbare bezittingen waarover personen kunnen beschikken. Het culturele kapitaal omvat de zogenaamde legitieme of hogerculturele bagage die men van huis uit meekrijgt, alsook de hoeveelheid en aard van de

behaalde diploma's en de cultuurgoederen die men bezit. Onder deze noemer vallen dus meerdere zaken, wat de notie van cultureel kapitaal dubbelzinnig maakt. De positie die iemand inneemt in de sociale ruimte wordt volgens Bourdieu niet alleen bepaald door de hoeveelheid economisch en cultureel kapitaal, maar ook door de verhouding tussen beide kapitaalsoorten en de veranderingen die ze ondergaat door de tijd heen. Dit brengt Bourdieu (1979) tot drie klassen: de dominante klasse of burgerij, de middenklasse of kleinburgerij, en de arbeidersklasse. Zowel de dominante als de middenklasse kennen specifieke klassenfracties, mede op basis van het overwicht van economisch respectievelijk cultureel kapitaal, elk met haar eigen habitus en specifieke disposities. Zo valt de dominante klasse uiteen in de economische burgerij of 'dominant dominante klasse' enerzijds, de culturele burgerij of de 'gedomineerde dominante klasse' anderzijds. Binnen de middenklasse onderscheidt Bourdieu 'sociale stijgers', 'sociale dalers' en de 'nieuwe middenklasse' (met voornamelijk cultureel kapitaal). Eigen aan Bourdieu's model is dat al deze klassen(fracties) in een niet aflatende en hoofdzakelijk onbewuste distinctiestrijd verwickeld zijn met het oog op het behalen van zoveel mogelijk distinctieprofijs.

De burgerij, aldus Bourdieu (1979), kan vanuit haar dominante maatschappelijke positie bepalen wat als legitieme of kwaliteitsvolle cultuur geldt. Haar leden kiezen vanuit hun zogenaamde esthetische dispositie voor de schone kunsten als de meest legitieme cultuurvormen. Kortom, 'kwaliteit is klasse' (De Swaan, 1986): de hoge cultuur is een zaak van de hoge klasse. Voor de bewoners van de middenklasse is de legitieme cultuur het referentiepunt, wat hun habitus van 'bonne volonté culturelle' verklaart. In hun streven om de dominante klasse cultureel bij te benen, kiezen ze vanwege hun tekort aan zowel economisch als cultureel kapitaal wel voor de light-versies van de schone kunsten. Tegelijkertijd zijn ze de liefhebbers bij uitstek van de cultuurvormen met een semi-legitieme status, zoals jazz, chanson of fotografie. De arbeidersklasse fungeert in Bourdieu's visie als negatief referentiepunt voor zowel de hogere als de middenklasse. Arbeiders, ook geschoolde, en boeren kiezen vanuit hun 'goût du nécessaire' voor de populairste cultuuruitingen, het loutere vermaak.

De gezinsopvoeding stempelt ieders 'eerste smaak', die als primaire en met anderen gedeelde klassenhabitus tevens de latere culturele voorkeuren en afkeren structureert. De secundaire socialisatie op school of via buitenschoolse activiteiten en het bredere sociale netwerk zullen hier volgens Bourdieu weinig aan kunnen veranderen. Het onderwijsbestel speelt immers een voornamelijk reproducerende rol: het geeft hoofdzakelijk de legitieme cultuur door (zie behalve Bourdieu, 1979 ook Bourdieu & Passeron, 1970). Hierdoor komen de leden van de lagere statusgroepen niet alleen in contact met de dominante cultuurvormen, ze leren die vooral ook (h)erkennen als 'hoog' en achtenswaardig. Het onderwijs draagt zo op een latente manier bij tot de legitimering van de bestaande culturele hiërarchie en, breder, de achterliggende klassenongelijkheid. Tegelijkertijd plaatst het de kinderen uit de dominante klasse per definitie in de binnenbaan. Hun thuiscultuur is de officiële schoolcultuur, in het bijzonder binnen het algemeen vormend onderwijs, wat hen een moeilijk te corrigeren onderwijsvoordeel geeft. Bovendien zullen ze vanuit hun klassenhabitus en de ermee verbonden esthetische dispositie veel vaker, en ook intensiever, deelnemen aan extra-curriculaire (onderwijs)activiteiten die 'de smaak voor kunst' verder willen aanscherpen. Volgens Bourdieu is er kortom sprake van een

accumulatie-effect bij de culturele kapitaalopbouw voor kinderen uit de dominante klasse. Vanuit Bourdieu's model verwachten we dan ook dat hoofdzakelijk individuen afkomstig uit de burgerij op volwassen leeftijd (hoog)cultureel actief zullen zijn. Hoe steekhoudend is deze hypothese (nog)?

Diverse onderzoekers gingen de empirische houdbaarheid van Bourdieu's inzichten na (zie de overzichten van onder andere Kort, 1993; Laermans & Vander Stichele, 2007; Vander Stichele & Laermans, 2004b). Dat ging niet altijd even vlot, want de voor Bourdieu's socialisatie- en klassentheorie cruciale notie van 'habitus' is bepaald vaag en alomvattend, wat een empirische operationalisering sterk bemoeilijkt en voor Lahire (2004) een voldoende reden is om meerdere sets van disposities te onderscheiden. Ook de uitdrukking 'cultureel kapitaal' is dubbelzinnig en daarom moeilijk op een eenduidige manier te operationaliseren (Kingston, 2001).

Een eerste belangrijke empirische vaststelling is dat de economische positie van het gezin waarin mensen opgroeien, of de economische positie van de respondenten zelf, nauwelijks van invloed is op hun culturele levensstijl of participatiegedrag (De Haan & Knulst, 2000 en Nagel, 2004). Deze bevinding ondermijnt natuurlijk één van de belangrijkste pijlers van Bourdieu's klassenmodel. In de tweede plaats valt er, complementair, empirisch veel te zeggen voor het doorslaggevende belang van cultureel kapitaal bij de ontwikkeling van (hoog)culturele smaken en bijhorend gedrag. Ondanks het feit dat er geen consensus bestaat over de precieze invloed van bijvoorbeeld het ouderlijke culturele kapitaal (Nagel, 2004), wijst onderzoek gedurig uit dat de cultuurparticipatie in de pas loopt met het opleidingsniveau. Bij een gelijk opleidingsniveau nemen de hogere inkomensgroepen niet vaker deel dan de lagere; omgekeerd zijn bij een gelijk inkomensniveau de hoger opgeleiden wel frequentere bezoekers van culturele evenementen dan de lager opgeleiden (De Haan & Knulst, 2000: 221).

In tegenstelling tot wat we op basis van Bourdieu's theorie zouden verwachten, houden hoogopgeleiden er ook geen exclusief hoogculturele smaak op na. Vooral de hooggeschoolde naoorlogse cohorten zijn niet alleen de frequentste cultuurdeelnemers, maar tevens diegenen met de meest inclusieve smaak (Vander Stichele & Laermans, 2004a). In het licht van deze vaststelling heeft Richard Peterson daarom gewaagd van een evolutie 'van snob naar (culturele) omnivoor' (Peterson, 1992; Peterson & Simkus, 1992; Peterson & Kern, 1996). Uiteraard valt deze veronderstelde tendens pas echt hard te maken aan de hand van longitudinale data. Hoe dit verder ook zij, Bourdieu's veronderstelling dat mensen met een aanzienlijke hoeveelheid cultureel kapitaal half- of onbewust aan de legitieme cultuur participeren om redenen van distinctieprofijt, lijkt thans niet echt meer te kloppen. Volgens van Eijck (1998) is het trouwens nooit écht bewezen dat mensen cultureel actief zijn omwille van distinctiemotieven.

Hierna onderzoeken we de empirische houdbaarheid van Bourdieu's ideeën over culturele socialisatie verder aan de hand van recente Vlaamse data over cultuurparticipatie, verzameld binnen de context van het interuniversitaire steunpunt voor beleidsvoorbereidend cultuuronderzoek Re-Creatief Vlaanderen. We gaan daarbij stapsgewijs te werk. Allereerst gaan we na in hoeverre de nieuwe data een eerder ontworpen typologie van het Vlaamse cultuurpubliek ondersteunen. Deze typologie werd door ons (Vander Stichele & Laermans, 2004a & 2006) geformuleerd op basis van recente data uit de jaarlijkse survey van de Afdeling Planning en

Statistiek (APS) van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Deze eerste stap laat in tweede instantie toe het belang voor het cultuurparticipatiegedrag te onderzoeken van het eigen en het ouderlijke cultureel kapitaal, geoperationaliseerd als het hoogst behaalde diploma (reden waarom we ook spreken van onderwijskapitaal). Afrondend gaan we na wat de invloed is van de meer specifieke culturele socialisatie op jonge leeftijd op het latere participeren.

3. De participatieprofielen in de dataset 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004' vergeleken met de APS-dataset

3.1 De datasets

Voor ons onderzoek naar de culturele socialisatie van de Vlamingen doen we een beroep op de data van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004' (hierna ook RCV-survey of -dataset genoemd). Deze survey, die het bredere culturele participatiegedrag peilt, werd geconcepieerd en doorgevoerd in het kader van het interuniversitaire steunpunt Re-Creatief Vlaanderen (RCV). De bevraging vond plaats tussen oktober 2003 en oktober 2004 bij een representatieve steekproef van de Vlaamse bevolking tussen 14 en 85 jaar en omvatte vijf deelaspecten van het culturele handelen: kunstenparticipatie, alledaagse vormen van cultuur (eetcultuur, reiscultuur, sportcultuur, wooncultuur en kleding), mediagebruik, sociale participatie en recreatief uitgaansleven. In totaal werden 2849 respondenten verspreid over Vlaanderen en Brussel mondeling bij hen thuis geïnterviewd. Het responspercentage bedroeg 61 procent. Na datacleaning en weging voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau bevatte de dataset 2845 bruikbare eenheden voor onderzoek (voor verdere methodologische details over de survey, zie Lievens, Waeye & De Meulemeester, 2006). Omwille van de meer specifieke vragen over culturele socialisatie verkiezen we deze survey boven de meer algemene bevraging die jaarlijks wordt opgezet door de Afdeling Planning en Statistiek van de Vlaamse Gemeenschap (hierna ook APS-survey genoemd). Recente data van deze laatste enquête werden in het verleden al gebruikt voor het formuleren van een typologie van het Vlaamse cultuurpubliek (Vander Stichele & Laermans, 2004a & 2006). Omdat ook wij in dit onderzoek wilden uitgaan van zo'n typologie, gingen we eerst na in hoeverre de al bestaande indeling kon worden gerepliceerd op basis van de nieuwe dataset van de RCV-survey. Beide datasets komen uit representatieve bevolkingsenquêtes, zodat we een vergelijkbare typologie verwachtten te vinden. Het verschil in referentieperiode en vraagstelling met betrekking tot de afhankelijke of indicatorvariabelen bemoeilijkte evenwel de oefening.

3.2 De variabelen

Voor de typologie van het Vlaamse cultuurpubliek op basis van de APS-survey gingen we steeds uit van dezelfde cultuurparticipatievariabelen, die we als afhankelijke of indicatorvariabelen opnamen in ons latente-klassenmodel. Voor een tiental uithuizige receptieve culturele activitei-

ten werd aan de respondenten gevraagd hoe vaak ze er aan hadden deelgenomen tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging. Ze konden hierbij antwoorden op een vijfpuntenschaal gaande van 'nooit' over 'één keer per jaar', 'meermaals per jaar' en 'één keer per maand' tot 'meermaals per maand'. Aangezien de antwoordpercentages op de drie laatste antwoordcategorieën voor het gros van de cultuurparticipatievariabelen aan de lage tot zeer lage kant liggen, hercodeerden we deze schaal tot een driepuntenschaal met als antwoordcategorieën 'nooit', 'één keer per jaar' en 'twee keer per jaar of vaker' (zie tabel 1). Op die manier vermeden we al te scheve verdelingen, maar konden we in tegenstelling tot de dichotome antwoordcategorie 'niet geparticipeerd versus geparticipeerd' naast uitspraken over de participatiebreedte – of het aantal en soort activiteiten waaraan men deelneemt – ook nog uitspraken doen over de participatiefrequentie (Vander Stichele & Laermans, 2004a & 2006).

Voor het herhalen van de typologie op basis van de APS-surveys aan de hand van de RCV-survey, wensten we te uit te gaan van min of meer hetzelfde model. Dit bleek voor de afhankelijke cultuurparticipatievariabelen niet zo eenvoudig. Bij de opmaak van de RCV-survey werd immers een aantal beslissingen genomen die een eenvoudige vergelijking met de APS-surveys minder voor de hand liggend maakten (voor de redenen hiervoor, zie Lievens e.a., 2006). Vooral het feit dat de gebruikelijke referentieperiode van één jaar bij het peilen naar participatieactiviteiten in de RCV-survey werd ingekort tot zes maanden, maakte de beoogde vergelijking er niet gemakkelijker op. Door de referentieperiode te halveren daalden de participatiecijfers van de toch al scheve verdelingen nog meer, waardoor het aandeel effectieve participanten tot een minimum werd herleid (zie tabel 1). Dat maakte er de schattingen van ons latente-klassenanalysemodel niet eenvoudiger op (zie verder).

Eveneens problematisch was het feit dat het uithuizige receptieve cultuurparticipatiegedrag in de survey van Re-Creatief Vlaanderen veel gedetailleerder is bevraagd dan in de jaarlijkse APS-survey. Daardoor moesten we een aantal categorieën van culturele activiteiten samenvoegen met het oog op een vergelijkbare set van participatievariabelen. In de RCV-survey werden bijvoorbeeld ballet- of hedendaagse dansvoorstellingen apart bevraagd, werd gepeild naar de deelname aan professionele en amateur-theatervoorstellingen en werd het bezoeken van musea en tentoonstellingen ook gedetailleerder bevraagd. Bovendien verschilde de wijze waarop de activiteiten bevraagd werden van die uit de APS-survey. Met het oog op het uitschakelen van sociaal wenselijke antwoorden, werd voorafgaand aan de verfijndere bevraging van het soort activiteiten een algemene filtervraag ingebouwd die peilde of men al dan niet had deelgenomen aan de meer algemene categorie (bijvoorbeeld: muziekfestivals). Wie bevestigend op deze ruimere filtervraag antwoordde, moest vervolgens voor de specifieke activiteiten (bijvoorbeeld: pop- of rockfestival, jazz- of bluesfestival) via een open antwoordmogelijkheid aangeven hoe vaak men effectief had geparticipeerd. Om te komen tot een min of meer vergelijkbaar model moesten we dus niet alleen een aantal variabelen samenvoegen, maar dienden we tevens de open antwoordcategorie te hercoderen. Het resultaat van onze concordantie toont tabel 1, waarin de vergelijking tussen de participatiecijfers van de APS-survey en de RCV-survey voor de respondenten tussen 18 en 79 jaar oud wordt weergegeven. Uiteraard konden we de referentieperiode niet wijzigen, waardoor de APS-data handelen over de cultuurparticipatie tijdens het jaar voor-

afgaand aan de bevraging en de RCV-data slechts de zes maanden voorafgaand aan de bevraging in rekening brengen.

Tabel 1: Percentage respondenten tussen 18 en 79 jaar dat aangeeft 'nooit', 'één keer' of 'twee keer of vaker' naar een culturele activiteit te zijn geweest tijdens de twaalf maanden voorafgaand aan de bevraging (APS) of tijdens de zes maanden voorafgaand aan de bevraging (Re-Creatief Vlaanderen)

	APS-survey ^a			Re-Creatief Vlaanderen-survey ^b		
	Nooit	Eén keer	Twee keer of vaker	Nooit	Eén keer	Twee keer of vaker
Opera	92,4	5,6	2,0	93,1	4,0	2,9
Klassiek	68,6	15,5	15,9	92,9	3,2	3,9
Ballet of hedendaagse dans	80,9	13,5	5,6	89,6	6,7	3,7
Theater	54,6	21,2	24,2	79,6	11,3	9,1
Museum of tentoonstelling	46,4	23,3	30,3	75,5	6,6	17,9
Monument of bezienswaardig gebouw	45,1	21,9	33,0	64,1	12,9	23,0
Wereldmuziek, folk of traditionele muziek	81,0	13,8	5,2	92,8	4,6	2,6
Jazz of blues	89,2	7,1	3,7	96,4	2,0	1,6
Pop of rock	66,3	18,4	15,3	89,4	5,9	4,7
Film	42,4	13,0	44,6	59,2	11,1	29,7

^a N= 1486, ^b N= 2601

BRON: Afdeling Planning en Statistiek van de Vlaamse Gemeenschap, 2004

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

De onafhankelijke variabelen die we in ons APS-model opnamen en die we ook in ons RCV-model wensen op te nemen, zijn geslacht, leeftijd, opleiding en socio-professionele status. De leeftijdsvariabele bestaat uit zes categorieën: '18-24 jarigen', '25-34 jarigen', '35-44 jarigen', '45-54 jarigen', '55-64 jarigen' en '65-79 jarigen'. De opleidingsvariabele slaat op het hoogst behaalde diploma. Aangezien we studenten als een aparte categorie beschouwen, omvat deze variabele zes categorieën: 'lager onderwijs', 'lager secundair onderwijs of hoger secundair beroepsonderwijs', 'hoger secundair onderwijs – algemeen vormend of technisch', 'hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBUE)', 'universitair onderwijs', en 'volgt nog dagonderwijs'. De variabele in verband met de socio-professionele categorie waartoe mensen zich rekenen, is de enige die we, omwille van het grote aantal categorieën, niet zullen opnemen als actieve covariaat in ons model (zie verder). Het is een variabele die tien categorieën bevat en die zal helpen bij de beschrijving van de participatieclusters. De categorieën zijn 'student', 'gepensioneerd of niet (meer) professioneel actief', 'huisvrouw of huisman', 'ongeschoolde arbeid(st)er of landbouw(st)er', 'geschoolde arbeid(st)er', 'hoofdarbeider', 'onderwijzer, leerkracht of docent', 'hogere hoofdarbeid of management', 'kleine zelfstandige of handelaar' en 'vrij beroep, zelfstandig ondernemer of groothandelaar'. In de tweede stap zullen we nog een aantal bijkomende

onafhankelijke variabelen of covariaten aan het model toevoegen. Met het oog op een zo coherent mogelijk betoog, bespreken we die op het ogenblik dat we ze effectief in de analyse betrekken.

3.3 Replicatie APS-studie

Voor de replicatie van de APS-analyses (Vander Stichele & Laermans, 2004a & 2006) aan de hand van de RCV-dataset beperkten we allereerst de oorspronkelijke dataset, die sloeg op een representatief staal van de Vlamingen tussen 14 en 85 jaar oud, tot de respondenten tussen 18 en 79 jaar oud (de leeftijdsgrenzen bij de APS-survey). Dat leverde een dataset op van 2601 bruikbare respondenten. Vervolgens voerden we, gebruik makend van het Latent Gold[®] programma, dezelfde latente-klasseanalyse uit als eerder werd verricht op de APS-datasets. Op basis van tien afhankelijke of indicatorvariabelen (zie tabel 1) en rekening houdend met de invloed van het geslacht, de leeftijd en het hoogst behaalde opleidingsniveau van de respondenten als onafhankelijke variabelen of covariaten, gingen we na wat het best passende model voor deze dataset was. Uit tabel 2 kunnen we afleiden dat het vijf-clustermodel het beste bij de data past. Het is immers de oplossing met de laagste waarde van het Bayes Informatie Criterium (BIC), terwijl ook het Akaike Informatie Criterium (AIC) en het Consistent Akaike Informatie Criterium (CAIC) niet wijzen op een spaarzamer model (wegens scheve verdelingen en 'sparseness' wordt L² onbetrouwbaar, waardoor we ons beroepen op BIC, AIC en CAIC om het meest gepaste model te bepalen). Een nadere analyse van de verschillende clusteroplossingen leert dat deze clusteroplossing ook het meest lijkt op de typologie die eerder op basis van de APS-data werd gefomuleerd. In tabel 3 worden de vijf clusterprofielen voor deze oplossing weergegeven ten opzichte van het algemene profiel voor de totale steekproef. Tabel 4 informeert over de gemiddelde kansen voor de verschillende antwoordcategorieën van de gebruikte verklarende variabelen of covariaten. In tabel 5 worden ten slotte de parameterschattingen en hun toets voor significantie weergegeven.

Tabel 2: Testresultaten voor de geschatte latente clustermodellen, met inbegrip van de covariaten geslacht, leeftijd en opleiding

	BIC (L ²)	AIC (L ²)	CAIC (L ²)	% Classificatiefouten
Cluster 1	-7386,87	7744,78	5164,13	0
Cluster 2	-9845,51	5180,60	2617,96	6
Cluster 3	-10476,25	4444,31	1899,67	11
Cluster 4	-10732,11	4082,91	1556,27	13
Cluster 5	-10813,77	3895,71	1387,07	14
Cluster 6	-10811,31	3792,63	1301,98	15
Cluster 7	-10765,64	3732,75	1260,11	19

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

Tabel 3: Conditionele kansen om 'nooit', 'één keer' of 'twee keer of vaker' gedurende de zes maanden voorafgaand aan de bevraging aan een bepaalde culturele activiteit te hebben deelgenomen, gegeven dat men tot één van de vijf clusters behoort en voor de totale steekproef

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4	Cluster 5	Totale steekproef (N= 2601)
Clustergrootte	0,38	0,27	0,16	0,12	0,07	1,00
Opera						
<i>Nooit</i>	0,99	0,91	1,00	0,95	0,49	0,93
<i>Eén keer</i>	0,01	0,06	0,00	0,04	0,19	0,04
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,02	0,00	0,01	0,32	0,03
Klassiek						
<i>Nooit</i>	1,00	0,95	0,94	0,98	0,34	0,93
<i>Eén keer</i>	0,00	0,04	0,04	0,02	0,16	0,03
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,01	0,01	0,00	0,50	0,04
Ballet of hedendaagse dans						
<i>Nooit</i>	0,96	0,94	0,86	0,76	0,69	0,90
<i>Eén keer</i>	0,03	0,05	0,09	0,13	0,15	0,07
<i>Twee keer of vaker</i>	0,01	0,01	0,05	0,11	0,16	0,04
Theater						
<i>Nooit</i>	0,92	0,85	0,74	0,57	0,42	0,80
<i>Eén keer</i>	0,07	0,10	0,15	0,19	0,21	0,11
<i>Twee keer of vaker</i>	0,02	0,04	0,11	0,24	0,37	0,09
Museum of tentoonstelling						
<i>Nooit</i>	0,99	0,96	0,47	0,27	0,16	0,76
<i>Eén keer</i>	0,01	0,03	0,16	0,15	0,13	0,07
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,01	0,37	0,58	0,71	0,18
Monument of bezienswaardig gebouw						
<i>Nooit</i>	0,92	0,86	0,20	0,16	0,12	0,64
<i>Eén keer</i>	0,07	0,11	0,22	0,21	0,19	0,13
<i>Twee keer of vaker</i>	0,01	0,03	0,58	0,63	0,69	0,23
Wereldmuziek, folk of traditionele muziek						
<i>Nooit</i>	1,00	0,91	0,96	0,91	0,53	0,93
<i>Eén keer</i>	0,00	0,07	0,03	0,07	0,20	0,05
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,02	0,00	0,02	0,27	0,03
Jazz of blues						
<i>Nooit</i>	1,00	0,99	0,99	0,96	0,63	0,96
<i>Eén keer</i>	0,00	0,01	0,01	0,03	0,16	0,02
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,00	0,00	0,01	0,21	0,02
Pop of rock						
<i>Nooit</i>	1,00	0,81	0,97	0,83	0,59	0,89
<i>Eén keer</i>	0,00	0,11	0,02	0,10	0,17	0,06
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,08	0,00	0,07	0,24	0,05
Film						
<i>Nooit</i>	0,97	0,25	0,84	0,06	0,26	0,59
<i>Eén keer</i>	0,03	0,20	0,11	0,12	0,20	0,11
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,55	0,05	0,82	0,54	0,30

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

Tabel 4: *Conditionele kansen om tot de verschillende clusters te behoren gegeven iedere antwoord-categorie van de in het model opgenomen onafhankelijke variabelen*

	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4	Cluster 5
Algemene kans om tot clusters te behoren	0,38	0,27	0,16	0,12	0,07
Geslacht*					
Man	0,36	0,28	0,17	0,12	0,07
Vrouw	0,40	0,26	0,15	0,12	0,06
Leeftijdscategorie*					
18-24 jarigen	0,09	0,65	0,01	0,22	0,02
25-34 jarigen	0,19	0,47	0,07	0,19	0,08
35-44 jarigen	0,30	0,37	0,12	0,15	0,07
45-54 jarigen	0,44	0,17	0,19	0,11	0,09
55-64 jarigen	0,50	0,05	0,27	0,08	0,09
65-79 jarigen	0,67	0,02	0,26	0,01	0,04
Hoogst behaalde diploma*					
Ten hoogste lager onderwijs	0,75	0,08	0,15	0,00	0,01
Lager secundair onderwijs of hoger secundair beroeps	0,48	0,31	0,14	0,04	0,03
Hoger secundair onderwijs	0,24	0,40	0,18	0,12	0,06
Hoger onderwijs buiten de universiteit (HOBu)	0,11	0,25	0,18	0,30	0,16
Universitair onderwijs	0,02	0,19	0,24	0,27	0,29
Volgt nog dagonderwijs	0,02	0,52	0,01	0,41	0,04
Socio-professionele categorie**					
Student	0,02	0,52	0,01	0,41	0,04
Gepensioneerd of niet professioneel actief	0,60	0,10	0,21	0,04	0,06
Huisvrouw of huisman	0,55	0,17	0,19	0,06	0,04
Ongeschoolde arbeid(st)er of landbouw(st)er	0,59	0,33	0,06	0,03	0,00
Geschoolde arbeid(st)er	0,34	0,47	0,10	0,05	0,03
Hoofdarbeid(st)er	0,17	0,40	0,14	0,22	0,08
Onderwijzer of leerkracht of docent	0,09	0,26	0,20	0,21	0,23
Hogere hoofdarbeid(st)er of management	0,13	0,16	0,22	0,28	0,21
Kleine zelfstandige of handelaar	0,33	0,32	0,18	0,08	0,08
Vrij beroep, zelfstandig ondernemer of groothandelaar	0,19	0,28	0,20	0,21	0,12

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

* = actieve covariaat, ** = niet-actieve covariaat, waarvoor geen significantietoets wordt berekend in Latent Gold®.

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

Tabel 3, met de diverse clusterprofielen, leert ons dat we net als in de APS-analyses (Vander Stichele en Laermans, 2004a & 2006) twee clusters van 'niet-kunstparticipanten' kunnen onderscheiden. In het licht van de in het model opgenomen variabelen omvat cluster 1, waartoe niet minder dan 38 procent van de respondenten behoort, vooral niet-participanten. Ongeacht de culturele aard of status van de activiteit in kwestie is de kans dat respondenten uit dit deel-

segment eraan deelnemen quasi nihil. Tabel 4 wijst uit dat het hier voornamelijk laagopgeleide respondenten en respondenten uit de oudere leeftijdscategorieën betreft. Beide groepen hebben een significant hogere kans om tot deze cluster te behoren, terwijl voor de hoger opgeleide respondenten het omgekeerde geldt (zie tabel 5). In navolging van de APS-typologie (Vander Stichele & Laermans, 2004a & 2006) spreken we dan ook van *'oudere niet-(kunst)participanten'*. Tabel 4 leert ons verder dat gepensioneerden of niet-professioneel actieven, huisvrouwen of huismannen, en ongeschoolde arbeid(st)ers of landbouw(st)ers een bovengemiddelde kans hebben om tot dit culturele deelsegment te behoren. Uit verdere, hier niet weergegeven analyses bij de groep van niet-professioneel actieven blijkt trouwens dat, in vergelijking met de totale steekproef, de respondenten uit deze socio-professionele categorie die vroeger wel een beroep hadden een significant hogere kans bezitten dat ze vroeger werkzaam waren als ongeschoolde arbeider of landbouwer. Qua geslacht stellen we geen significante verschillen vast tussen mannen en vrouwen wat betreft hun kansen om in cluster 1 te vallen. We noteren trouwens bij geen enkel cultureel deelsegment een significant geslachtsverschil.

De respondenten uit cluster 2, die 27 procent van de totale respondentengroep omvat, bezitten in vergelijking met de volledige steekproef een iets grotere kans om pop- of rockconcerten bij te wonen en een zeer grote kans om niet alleen één keer, maar zelfs op frequentere basis naar de bioscoop te gaan. Aangezien ze net als de *'oudere niet-(kunst)participanten'* niet gericht zijn op de meer hoogculturele activiteiten en we uit tabel 4 en tabel 5 tevens kunnen afleiden dat lager opgeleide respondenten (= ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs of hoger secundair beroepsonderwijs) en respondenten uit de jongere leeftijdscategorieën een significant hogere kans maken om tot dit deelsegment te behoren, spreken we van *'jongere niet-kunstparticipanten'*. Scholieren of studenten, ongeschoolde arbeid(st)ers of landbouw(st)ers, hoofdarbeid(st)ers en kleine zelfstandigen of handelaars, hebben eveneens een bovengemiddelde kans om binnen deze cluster te vallen. Hoewel de groep van professioneel niet-actieven binnen dit deelsegment eerder beperkt is, leert verdere analyse dat de voorheen actieven met een significant grotere kans vroeger hoofdarbeid(st)ers waren.

Eveneens in navolging van de APS-resultaten (Vander Stichele en Laermans, 2004a & 2006) kunnen twee clusters, met name de clusters 3 en 4, worden bestempeld als *'kunstpassanten'*. De respondenten in deze clusters hebben namelijk een bovengemiddelde kans om aan een aantal highbrow culturele activiteiten deel te nemen. In vergelijking met de hierna besproken vijfde cluster zijn hun participatiekansen, zeker voor het meermaals participeren, echter niet zo uitgesproken. Dat wettigt het gebruik van het label (kunst)passanten. In cluster 3, die 16 procent van de bevraagde steekproef omvat, hebben de respondenten enerzijds een meer dan gemiddelde kans om dans- en theatervoorstellingen, musea en bezienswaardige gebouwen of monumenten te bezoeken. Zeker voor de laatste twee activiteiten zijn de kansen om dit op regelmatige basis te doen uitgesproken. Anderzijds participeren ze niet of nauwelijks aan activiteiten met een middle- en lowbrow-karakter. Hoewel volgens tabel 4 respondenten uit de oudere leeftijdscategorieën en deze met een gemiddeld tot hoog opleidingsniveau een hogere kans maken om tot deze groep van *'traditionele kunstpassanten'* te behoren, is enkel het leeftijds-effect significant (zie tabel 5). Gepensioneerden of niet-professioneel actieven, huisvrouwen of

huismannen, leerkrachten of docenten, hogere hoofdarbeiders of management, kleine zelfstandigen of handelaars, en vrije beroepen, zelfstandige ondernemers of groothandelaars hebben allen een bovengemiddelde kans om in dit culturele deelsegment te vallen. Voor geen enkele beroepsgroep is deze oververtegenwoordiging echter uitgesproken. Meer diepgaande analyses, die hier niet worden weergegeven, tonen wél aan dat de gepensioneerde respondenten die vroeger hogere hoofdarbeid(st)er of management en vrije beroepsbeoefenaar of zelfstandig ondernemer waren, in vergelijking met de volledige steekproef een significant grotere kans hebben om tot de groep van de 'traditionele kunstpassanten' te behoren.

De respondenten uit cluster 3 beschouwen we als 'traditionele kunstpassanten', die uit cluster 4 – die 12 procent van de bevroegde respondenten groepeerd – als 'omnivore kunstpassanten'. Ondanks het feit dat hun kansen om één keer of vaker dans- of theatervoorstellingen, musea en monumenten of bezienswaardige gebouwen te bezoeken iets hoger liggen dan deze van de 'traditionele kunstparticipanten', zijn ze nog altijd lager dan die van de respondenten uit cluster 5. Het belangrijkste verschil met de cluster van de 'traditionele kunstpassanten' zijn de hogere participatiekansen qua eerder laagculturele activiteiten. De kansen om 'één keer' of 'twee keer of vaker' naar pop- of rockconcerten te gaan, lopen gelijk met die van de 'jonge niet-kunstparticipanten'. En hoewel deze kansen in vergelijking met de nog te bespreken cluster 5 misschien niet zo hoog zijn, zien we dat de kans op regelmatig bioscoopbezoek heel uitgesproken is. De respondenten uit cluster 4 hebben van alle profielen de hoogste kans om op regelmatige basis een film mee te pikken. Aangezien ze ook qua socio-demografisch profiel – eerder jong en gemiddeld tot hoog geschoold – overeenstemmen met de 'omnivore kunstpassanten' uit de APS-studie (Vander Stichele en Laermans, 2004 & 2006), hanteren we dezelfde benaming. Anders echter dan in de gerapporteerde APS-analyses zorgt niet enkel de leeftijd maar ook het opleidingsniveau voor een significant effect (zie tabel 5). Hooggeschoolden en studenten of scholieren hebben een significant hogere kans, laaggeschoolden een significant kleinere kans om tot cluster 4 te behoren. Naast de scholieren en studenten hebben ook hoofdarbeid(st)ers, leerkrachten of docenten, hogere hoofdarbeid(st)ers of management, en vrije beroepen of zelfstandig ondernemers een bovengemiddelde kans om als 'omnivore kunstpassant' door het leven te gaan. Met uitzondering uiteraard van de studerende blijken dit ook de vroegere beroepen te zijn van het overgrote deel van de niet (meer) professioneel actieve 'omnivore kunstpassanten'.

In de APS-analyses werd naast de vier zonet besproken clusters ook nog een afzonderlijke cluster 'omnivore kunstparticipanten' en een deelsegment 'traditionele kunstparticipanten' teruggevonden. Deze twee groepen verschijnen echter niet in onze analyses van de RCV-dataset (en dat ook niet in de zes- of zeven-clustermodellen). We stuiten daarentegen op één hybride groep van 'kunstparticipanten', waartoe slechts 7 procent van alle respondenten behoort en die samengesteld lijkt uit de twee groepen van kunstparticipanten uit de APS-analyses (waarin overigens zo'n 20 procent van de populatie tot de 'kunstparticipanten' kan worden gerekend). Dat samengestelde karakter blijkt uit de spreiding van de leeftijdscategorieën (zie tabel 4). Hoewel er een significant leeftijdseffect speelt, in die zin dat de oudere leeftijdsgroepen na controle voor geslacht en opleiding een grotere kans hebben om tot deze laatste cluster te behoren, blijken alle in het model opgenomen leeftijdsgroepen tussen 25 en 64 jaar een iets hogere kans te bezitten

om 'kunstparticipant' te zijn. Wij gaan er daarom vanuit dat vanwege de lage participatiecijfers in de RCV-enquête, die op hun beurt samenhangen met de korte referentieperiode (zie hoger), iedereen die er een iets actiever cultureel participatieprofiel op nahoudt – zeker voor de zogenaamde legitieme culturele activiteiten – in één enkele deelgroep terechtkomt. Nadere analyse wijst trouwens uit dat bij een verdere opsplitsing van de groep van 'kunstparticipanten' er zich inderdaad twee subgroepen aftekenen: een jongere groep 'omnivore kunstparticipanten' (4 procent van de respondenten) en een oudere groep 'traditionele kunstparticipanten' (3 procent). We staan daar hier niet verder bij stil omdat we in het tweede luik van dit artikel deze subsegmentering niet meenemen.

Respondenten met een diploma hoger onderwijs, in het bijzonder de houders van een universitaire diploma, hebben een significant hogere kans om er een profiel van 'kunstparticipant' op na te houden, terwijl voor de laagst geschoolden het omgekeerde geldt. Verder leert tabel 4 ook dat onderwijzers of docenten, hogere hoofdarbeid(st)ers of management, en vrije beroepen of zelfstandige ondernemers een meer dan gemiddelde kans bezitten om 'kunstparticipant' te zijn. Hetzelfde kan gezegd worden in verband met de vroegere beroepspositie van de niet langer professioneel actieve 'kunstparticipanten'. In vergelijking met de professioneel inactieven uit de andere participatieclusters waren ze vroeger significant meer actief in de zonet vermelde beroepsgroepen.

Tabel 5: Basismodel APS-replicatie: geslacht, leeftijd en eigen hoogst behaalde opleidingsniveau als actieve covariaten: logit parameters en Wald-toets voor hun significantie

	Cluster 1		Cluster 2		Cluster 3		Cluster 4		Cluster 5		Wald	p-value
Actieve covariaten												
Geslacht	0,02	0,11	0,01	0,12	-0,06	0,13	0,01	0,14	0,02	0,16	0,27	0,99
Leeftijd	0,20	0,06***	-0,69	0,06***	0,49	0,06***	-0,24	0,09**	0,24	0,07***	259,61	0,00
Diploma												
Ten hoogste												
LO	2,29	0,32 ***	0,59	0,35*	0,43	0,41	-2,43	1,07*	-0,87	0,44*	308,13	0,00
LSO of hoger												
secundair												
beroeps	1,21	0,20***	0,36	0,16**	0,02	0,33	-0,67	0,33*	-0,93	0,25***		
HSO	0,16	0,20	0,20	0,14	-0,05	0,32	0,03	0,29	-0,35	0,20*		
HOBu	-0,70	0,22***	-0,43	0,16**	-0,09	0,31	0,78	0,26**	0,44	0,18**		
Unief	-2,04	0,51***	-0,62	0,24**	0,51	0,37	0,84	0,30**	1,32	0,24***		
Volgt nog	-0,91	0,67	-0,10	0,41	-0,81	1,42	1,45	0,45***	0,38	0,60		
dagonder-												
wijs												

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-(kunst)participanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ en *** $p < 0,001$

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

4. De invloed van het eigen en het ouderlijke onderwijskapitaal op het cultuurparticipatiegedrag

We kunnen dus besluiten dat de op verschillende jaarenquêtes gebaseerde APS-analyses waarover we eerder rapporteerden (Vander Stichele en Laermans, 2004a & 2006), worden bevestigd door de analyse van de uitgebreidere en qua referentieperiode kortere survey van Re-Creatief Vlaanderen. Enkel voor de groep van de 'kunstparticipanten' vinden we via clusteranalyse geen direct onderscheid tussen omnivore en traditionele deelnemers. Deze bevinding is niet onbelangrijk voor het vervolg van onze analyse, waarin we nagaan wat het effect is van het culturele kapitaal van de ouders, opnieuw gemeten via het hoogst behaalde opleidingsniveau, op het cultuurparticipatiegedrag van hun kinderen. Vanuit Bourdieu's theorie verwachtten we dat het ouderlijke onderwijskapitaal cruciaal is voor het latere participatiegedrag van de kinderen. Om het precieze effect van het ouderlijke opleidingsniveau op een welbepaald cultureel participatieprofiel na te gaan, herhaalden we de latente-klassenanalyse op de RCV-dataset, maar nu met inbegrip van een variabele voor het ouderlijke onderwijskapitaal. De analyses toonden aan dat zowel het opleidingsniveau van de vader als dat van de moeder invloed hebben op het participatiegedrag van de kinderen; bovendien stelden we een sterke samenhang vast tussen beide ouderlijke opleidingsniveaus (*Spearman's Rho* = 0,68; $p < 0,01$). Daarom besloten we om bij de verdere analyses één variabele voor het ouderlijke onderwijskapitaal te construeren die de opleidingsniveaus van de beide ouders verdisconteert.

We berekenden de variabele voor het gezamenlijke ouderlijke onderwijskapitaal door het hoogst behaalde diploma van de vader te combineren met dat van de moeder. Aldus bekwamen we een variabele met vijf categorieën: 'beide ouders hebben ten hoogste een diploma lager onderwijs', 'één van beide ouders heeft/beide ouders hebben ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs of hoger secundair beroepsonderwijs', 'één van beide ouders heeft/beide ouders hebben ten hoogste een diploma hoger secundair onderwijs', 'één van beide ouders heeft een diploma hoger onderwijs (HOBU of universitair onderwijs)' en 'beide ouders hebben een diploma hoger onderwijs (HOBU of universitair onderwijs)'. Wanneer we nagaan hoe de 18- tot 79-jarige respondenten uit de RCV-steekproef verdeeld zijn over de verschillende categorieën van het gezamenlijke ouderlijke opleidingsniveau, dan zien we dat dit voor het overgrote deel van de bevraagde respondenten eerder aan de lage kant ligt. Zo heeft bijna de helft (44,5%) van alle respondenten een vader en een moeder met hoogstens een diploma lager onderwijs; slechts 4,3% van de bevraagde Vlamingen heeft ouders van wie zowel de vader als de moeder op een postsecundair diploma kan bogen.

Om de invloed van het ouderlijke onderwijskapitaal op het culturele participatiegedrag van de respondenten na te gaan, moeten we allereerst onderzoeken wat het effect van het eerste is wanneer het eigen onderwijsniveau niet in rekening wordt gebracht. Het is immers best mogelijk dat de initiële ouderlijke invloed op jongere leeftijd door het eigen onderwijstraject op latere leeftijd wordt weg verklaard. Daarom schatten we allereerst een vijf-clustermodel waarin we, naast het geslacht en de leeftijd van de respondent, enkel het ouderlijke opleidingsniveau meenemen. Uit de profieltabel in bijlage A kunnen we afleiden dat dit vijf-clustermodel zonder het

eigen opleidingsniveau nauwelijks afwijkt van het in tabel 3 gepresenteerde model waarin deze variabele wel is opgenomen. Wanneer we in tabel 6 de parameterschattingen voor de drie in het model opgenomen covariaten en hun significantietoetsen bekijken, dan observeren we inderdaad een significante invloed van het gezamenlijke ouderlijke onderwijskapitaal op het cultuurparticipatiegedrag van de kinderen. We stellen meer bepaald vast dat respondenten wier ouders over weinig onderwijskapitaal beschikken een significant hogere kans hebben om tot de groep van de 'oudere niet-kunstparticipanten' te behoren. Hetzelfde geldt met betrekking tot de 'jongere niet-kunstparticipanten', zij het minder uitgesproken. Omgekeerd stellen we vast dat respondenten met onderwijsrijke ouders een significant hogere kans bezitten om binnen de groep van de 'omnivore kunstpassanten' evenals die van de 'kunstparticipanten' te vallen. Bourdieu (1979) lijkt dus terecht het belang van het ouderlijke culturele kapitaal, hier geoperationaliseerd in termen van onderwijsniveau, te benadrukken. Respondenten met hoger geschoolde ouders hebben op latere leeftijd een hogere kans om tot de cultureel actiefste deelsegmenten te behoren.

Tabel 6: Model met geslacht, leeftijd en gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau als actieve covariaten: logit parameters en Wald-toets voor hun significantie

	Cluster 1		Cluster 2		Cluster 3		Cluster 4		Cluster 5		Wald	p-value
Actieve covariaten												
Geslacht	0,10	0,10	-0,01	0,12	-0,14	0,14	0,17	0,15	-0,13	0,15	3,24	0,52
Leeftijd	0,37	0,07***	-0,67	0,05***	0,49	0,06***	-0,37	0,10***	0,19	0,08**	281,64	0,00
Opleiding ouders	-0,62	0,07***	-0,12	0,06*	0,02	0,08	0,34	0,06***	0,39	0,07***	156,76	0,00

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ en *** $p < 0,001$

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

Wanneer we het eerste latente-klassenmodel herschatten met het gemiddelde ouderlijke onderwijsniveau als extra variabele, blijkt opnieuw dat de toegevoegde variabele nauwelijks invloed heeft op de clusteroplossing. Ondanks het invoegen van deze of andere bijkomende covariaten (zie verder), blijven de vijf geschatte clusters nagenoeg identiek. Daarom geven we hierna de tabellen met de clusterprofielen niet meer weer: we beperken ons tot de bespreking van de tabellen met de parameters voor de covariaten en hun significantietoetsen. Wanneer we de tabel voor het model met 'geslacht', 'leeftijd', 'eigen opleidingsniveau' en 'gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau' als covariaten bekijken (zie tabel 7 hieronder), stellen we allereerst vast dat in vergelijking met het basismodel (zie tabel 5) de significante invloed van het eigen opleidingsniveau vermindert wanneer het ouderlijke opleidingsniveau in rekening wordt gebracht. Het grootste deel van de al gesignaleerde significante effecten van het eigen opleidingsniveau op het cultuurparticipatiegedrag blijft echter overeind, zij het vaak iets minder uitgesproken. Omgekeerd zien

we echter ook dat, in vergelijking met het zonet besproken model betreffende de invloed van het ouderlijke onderwijskapitaal op het culturele participeren (zie tabel 6), de significante invloed van het gemiddelde opleidingsniveau van de ouders veel sterker afneemt. Dit komt het duidelijkst tot uiting bij de groep der 'kunstparticipanten'. Bij controle voor de andere covariaten, waaronder het eigen opleidingsniveau, bezit het ouderlijke opleidingsniveau geen zelfstandig significant effect meer. Blijkbaar neemt het eigen opleidingsniveau de aanvankelijke significante invloed van het ouderlijke onderwijskapitaal helemaal over. Dat is niet helemaal onbegrijpelijk, aangezien de groep der 'kunstparticipanten' het hooggeschoolde culturele deelpubliek bij uitstek is en een hoog opleidingsniveau nauw samenhangt met een groot ouderlijk onderwijskapitaal. Het is een bevinding die in de lijn ligt van Pierre Bourdieu's accumulatie-these in verband met de cultureel-kapitaalopbouw van kinderen afkomstig uit cultuur- of onderwijsrijke gezinnen.

Tabel 7: Model met geslacht, leeftijd, eigen hoogst behaalde opleidingsniveau en gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau als actieve covariaten: logit parameters en Wald-toets voor hun significantie

	Cluster 1		Cluster 2		Cluster 3		Cluster 4		Cluster 5		Wald	p-value
Actieve covariaten												
Geslacht	0,01	0,11	0,02	0,12	-0,07	0,13	0,02	0,14	0,01	0,16	0,29	0,99
Leeftijd	0,16	0,06**	-0,70	0,06***	0,49	0,05***	-0,20	0,08**	0,25	0,07***	252,37	0,00
Diploma												
Ten hoogste LO	1,88	0,40***	0,29	0,42	1,23	1,15	-2,39	0,97*	-1,00	0,50*	243,78	0,00
LSO of Hoger secundair beroeps	0,91	0,33**	0,12	0,31	0,88	1,14	-0,84	0,42*	-1,08	0,37**		
HSO	-0,05	0,33	-0,02	0,31	0,81	1,13	-0,20	0,38	-0,55	0,33		
HOB	-0,83	0,35*	-0,61	0,31*	0,80	1,14	0,46	0,37	0,18	0,33		
Unief	-2,14	0,59***	-0,74	0,36*	1,42	1,16	0,43	0,40	1,03	0,37**		
Volgt nog dag-onderwijs	0,22	1,51	0,96	1,42	-5,14	5,61	2,53	1,43	1,43	1,48		
Opleiding ouders	-0,24	0,07***	-0,05	0,06	-0,04	0,07	0,19	0,07**	0,14	0,08	22,46	0,00

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ en *** $p < 0,001$

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

De zelfstandige invloed van het ouderlijke onderwijskapitaal op het participatiegedrag van de 'oudere niet-(kunst)participanten' enerzijds en van de 'omnivore kunstpassanten' anderzijds blijft na controle voor het eigen opleidingsniveau wél nog relatief hoog, respectievelijk in negatieve en positieve zin. Ondanks dit onmiskenbare effect kunnen we niet stellen dat het

ouderlijke culturele kapitaal, gemeten via het hoogst behaalde opleidingsniveau, op zich voldoende zou kunnen zijn om het culturele gedrag van de kinderen in deze of gene richting te duwen. Zo leert tabel 8, weliswaar via een eenvoudige bivariate analyse, dat heel wat ouders uit die beroepsgroepen die heel wat cultureel kapitaal veronderstellen, zoals de leerkrachten of docenten en de hogere hoofdarbeid(st)ers of management, zonen en dochters hebben die behoren tot de minst actieve culturele deelsegmenten. De primaire habitus en het daaraan gekoppelde culturele of, beperkter, onderwijskapitaal laat zich bijgevolg niet herleiden tot het scholingsniveau van de ouders. Dit weerlegt niet meteen Bourdieu's visie in toto, daar die stelt dat meer specifieke socialisatievormen, zoals het effectief in contact komen met kunst op jonge leeftijd, een beslissende invloed kunnen hebben op het hoogculturele participatiegedrag op latere leeftijd.

Tabel 8: Procentuele verdeling van de respondenten over de vijf verschillende participatieclusters naar de socio-professionele statusgroep van beide ouders toen de respondenten 12 à 14 jaar oud waren

	Participatiecluster				
	1	2	3	4	5
Socio-professionele status vader toen respondent 12 à 14 jaar oud was ¹					
Gepensioneerd of niet-professioneel actief (N= 79)	50,6	29,1	12,7	5,1	2,5
Huisvrouw of huisman (N= 4)	25,0	0,0	0,0	25,0	50,0
Ongeschoolde arbeid(st)er of landbouw(st)er (N= 796)	63,3	15,6	15,6	4,1	1,4
Geschoolde arbeid(st)er (N= 396)	41,4	29,0	14,6	8,1	6,8
Hoofdarbeid(st)er (N= 340)	27,6	25,3	18,5	16,5	12,1
Onderwijzer of docent (N= 50)	12,0	28,0	18,0	16,0	26,0
Hoger hoofdarbeid(st)er of management (N= 113)	14,2	28,3	15,0	25,7	16,8
Kleine zelfstandige of handelaar (N= 219)	36,1	23,3	20,5	13,2	6,8
Vrij beroep of zelfstandig ondernemer (N= 153)	25,5	22,9	24,2	17,0	10,5
Socio-professionele status moeder toen respondent 12 à 14 jaar oud was ²					
Gepensioneerd of niet-professioneel actief (N= 25)	28,0	32,0	20,0	16,0	4,0
Huisvrouw of huisman (N= 1470)	47,6	18,6	18,0	9,1	6,7
Ongeschoolde arbeid(st)er of landbouw(st)er (N= 251)	60,2	21,1	10,4	5,2	3,2
Geschoolde arbeid(st)er (N= 69)	29,0	40,6	11,6	14,5	4,3
Hoofdarbeid(st)er (N= 137)	24,1	39,4	10,2	17,5	8,8
Onderwijzer of docent (N= 56)	8,9	39,3	16,1	21,4	14,3
Hoger hoofdarbeid(st)er of management (N= 15)	26,7	20,0	13,3	13,3	26,7
Kleine zelfstandige of handelaar (N= 157)	34,4	25,5	21,0	12,1	7,0
Vrij beroep of zelfstandig ondernemer (N= 51)	23,5	35,3	19,6	17,6	3,9

¹ N= 2150, missing = 17,4% ² N= 2231, missing = 14,2%

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

5. De invloed van cultuurparticipatie op jonge leeftijd op het latere cultuurparticipatiegedrag

In de survey van Re-Creatief Vlaanderen werd het cultuurparticipatiegedrag van de respondenten gepeild tijdens hun vroege tienerjaren, zodat we kunnen nagaan of dit verschilt voor de vijf onderscheiden culturele deelsegmenten. Op basis van de in de vragenlijst aanwezige informatie over het jeugdige participatiegedrag creëerden we een aantal dummyvariabelen, die we vervolgens in ons latente-klassenmodel opnamen. Aangezien de vragen naar het cultuurparticipatiegedrag op jonge leeftijd enkel werden gesteld aan de gezinshoofden en hun eventuele partners, brengen we deze bijkomende informatie voor de inwonende kinderen niet in rekening bij de modelschatting. Dit heeft vooral een weerslag bij de jongere participatieclusters (de 'jongere niet-kunstparticipanten' en de 'omnivore kunstpassanten'), waarvan telkens ongeveer één vierde van de respondenten deze vragen niet hoefde te beantwoorden.

Voor het uitgebreide model waarin we ook de cultuurparticipatie op jeugdige leeftijd verdisconteren, creëerden we een aantal variabelen die niet alleen het soort activiteiten peilen waaraan werd deelgenomen, maar ook met wie dit gebeurde. Op die manier kunnen we de specifieke invloed van de diverse socialisatie-instanties beter in kaart brengen. Zo construeerden we twee variabelen betreffende het al dan niet deelnemen aan legitieme of hoogculturele activiteiten op jonge leeftijd. Respondenten die aangaven dat ze omstreeks hun 12 à 14 jaar 'alleen, met vrienden of met hun ouders' of 'in schoolverband' een museum of tentoonstelling bezochten, of een toneel-, ballet- of dansvoorstelling, een klassiek concert of een operavoorstelling bijwoonden, kregen de score 1 op de betrokken variabele. Alle andere respondenten werd een score 0 toebedeeld. Op dezelfde wijze scoorden we het bijwonen van een revue, show of musical, van concerten van popmuziek, rock, folk, wereldmuziek, dance, jazz of blues, en het gaan bekijken van films in de bioscoop. Zij die positief antwoordden op één van deze variabelen kregen, naargelang de socialiserende instantie, eveneens de score 1 op de variabele voor half- of niet-legitieme culturele activiteiten, terwijl de anderen 0 scoorden. We maakten een gelijkaardige variabele aan voor het zelf kunstzinnig actief zijn of het lidmaatschap van een (amateur)kunstvereniging tijdens de vroege tienerjaren. Voor deze laatste dummyvariabele maken we geen onderscheid naargelang de socialiserende instantie.

Net zoals bij de eerste uitbreiding van ons basismodel stellen we vast dat het toevoegen van extra variabelen het oorspronkelijke vijf clustermodel nauwelijks wijzigt. Daarom beperken we ons opnieuw tot de bespreking van de effecten van de verklarende variabelen op het cultuurparticipatiegedrag. De parameterschattingen in tabel 9 geven voor het geslacht, de leeftijd, het opleidingsniveau van de respondenten en het gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau slechts kleine verschillen te zien in vergelijking met het vorige model. De gevonden effecten zijn doorgaans iets minder uitgesproken of soms zelfs helemaal verdwenen. Wanneer we kijken naar de variabelen inzake de cultuurparticipatie op jongere leeftijd, dan blijkt er een beetje tegen de verwachting in nauwelijks een significante invloed uit te gaan van het vroegere participeren aan legitieme culturele activiteiten, en dit ongeacht de specifieke socialisatie-instantie. Zo heeft de participatie in schoolverband op jonge leeftijd geen enkel significant effect. Enkel bij de 'omni-

Tabel 9: Model met geslacht, leeftijd, eigen hoogst behaalde opleidingsniveau, gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau en cultuurparticipatie op de leeftijd van 12 à 14 jaar als actieve covariaten: logit parameters en Wald-toets voor hun significantie

Actieve covariaten	Cluster 1	Cluster 2	Cluster 3	Cluster 4	Cluster 5	Wald	p-value					
Geslacht	0,01	0,11	-0,07	0,13	0,04	0,15	-0,05	0,17	0,48	0,98		
Leeftijd	0,15	0,06**	-0,70	0,06***	0,13	0,33	0,05	0,13	0,27	0,07***	238,07	0,00
Diploma	1,79	0,41***	0,10	0,42	1,05	1,23	-2,09	0,85*	-0,86	0,51	215,52	0,00
Ten hoogste LO	0,96	0,36**	0,13	0,33	0,76	1,23	-0,84	0,43*	-1,02	0,38**		
LSO of Hoger secundair beroep	0,00	0,36	0,05	0,33	0,71	1,23	-0,18	0,39	-0,58	0,35		
HSO	-0,73	0,38	-0,52	0,34	0,67	1,23	0,44	0,37	0,14	0,35		
HOB	-2,17	0,63***	-0,56	0,39	1,37	1,25	0,41	0,42	0,96	0,41**		
Unief	0,15	1,63	0,79	1,54	-4,55	6,09	2,27	1,55	1,35	1,60		
Volgt nog dagonderwijs	-0,18	0,07**	-0,03	0,06	-0,04	0,07	0,15	0,07*	0,09	0,08	12,22	0,02
Opleiding ouders												
12-14 jaar: Legitiem												
Alleen, met vrienden of met ouders	-0,16	0,16	-0,34	0,18	-0,09	0,19	0,47	0,19*	0,12	0,18	10,62	0,03
12-14 jaar: Legitiem												
In schoolverband	-0,05	0,15	-0,04	0,16	-0,03	0,18	0,05	0,19	0,07	0,18	0,33	0,99
12-14 jaar: Half- of niet-legitiem												
Alleen, met vrienden of met ouders	-0,56	0,12***	0,25	0,15	-0,07	0,14	0,07	0,17	0,31	0,17	23,93	0,00
12-14 jaar: Half- of niet-legitiem												
In schoolverband	0,10	0,22	0,09	0,20	-0,09	0,27	-0,35	0,28	0,25	0,23	2,64	0,62
12-14 jaar: Kunstzinnige hobby/Vereniging	-0,34	0,15*	-0,37	0,17*	0,14	0,16	-0,18	0,18	0,75	0,17***	25,26	0,00

Cluster 1 = 'Oudere niet-(kunst)participanten', 2 = 'Jongere niet-kunstparticipanten', 3 = 'Traditionele kunstpassanten', 4 = 'Omnivore kunstpassanten' en 5 = 'Kunstparticipanten'.

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$ en *** $p < 0,001$

BRON: Steunpunt Re-Creatief Vlaanderen, Enquête 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen, 2003-2004'

vore kunstpassanten' stellen we vast dat zij die vroeger 'alleen, met vrienden of met hun ouders' een legitieme culturele activiteit bijwoonden, na controle voor de andere variabelen uit het model, een significant hogere kans hebben om tot dit cultuursegment te behoren. Het effect is echter niet uitgesproken.

Voor de vroegere deelname aan half- of niet-legitieme culturele activiteiten stellen we ook slechts enkele significante effecten vast. Zo blijken respondenten die in hun vroege tienerjaren 'alleen, met vrienden of met hun ouders' nooit aan een meer populaire culturele activiteit hebben deelgenomen, na controle voor het effect van de andere covariaten, een significant hogere kans te hebben om tot de groep van de 'oudere niet-(kunst)participanten' te behoren. Net zoals bij de legitieme culturele activiteiten vinden we ook voor het participeren aan half- en niet-legitieme culturele activiteiten op jeugdige leeftijd geen enkel zelfstandig significant effect van het participeren in schoolverband. Misschien komt dit door de gebruikte leeftijdsafbakening van 12 tot 14 jaar. Het lijkt immers plausibel dat de invloed van de school vergroot tijdens de latere jaren van de humaniora. Doorgaans wordt er in de hogere graden van het (algemeen vormende) middelbaar onderwijs immers meer aan cultuur gedaan dan in de lagere graden.

Bij het actieve cultuurparticipatiegedrag observeren we dat respondenten die omstreeks hun 12de à 14de jaar geen kunstzinnige hobby hadden of geen lid waren van één of andere vereniging voor (amateur-)kunstbeoefening, een significant hogere kans hebben om tot de groep van de 'oudere niet-(kunst)participanten' en die van de 'jongere niet-kunstparticipanten' te behoren. We stellen tevens vast dat zij die wél kunstzinnig actief of lid van een vereniging voor (amateur)kunstbeoefening waren, een significant hogere kans hebben om tot het cultureel actiefste cluster van de 'kunstparticipanten' te behoren. Van alle effecten is dit zowat het meest uitgesproken positieve effect. Blijkbaar draagt dus vooral de eigen culturele activiteit op jongere leeftijd positief bij tot de cultuurparticipatie op latere leeftijd.

Samenvattend kunnen we dus stellen dat de eigen culturele activiteit van de respondenten op jongere leeftijd, naast het uitgesproken effect van de leeftijd en iets minder van het eigen onderwijsniveau, de voornaamste voorspellers zijn van het cultuurparticipatieprofiel van de Vlamingen uit de dataset van Re-Creatief Vlaanderen.

6. Conclusie en slotbeschouwing

Uitgaande van Pierre Bourdieu's culturele kapitaalstheorie gingen we in dit artikel na wat de invloed van diverse socialisatie-instanties is op het uithuizige receptieve cultuurparticipatiegedrag van de Vlamingen tussen 18 en 79 jaar oud. We onderzochten allereerst of er diverse types van cultuurparticipanten vallen te onderscheiden binnen de Vlaamse bevolking. Daartoe repliceerden we een eerdere studie die op basis van een andere dataset binnen de Vlaamse bevolking zes participatieclusters onderscheidde aan de hand van de participatiefrequentie en de participatiemodus (Vander Stichele & Laermans, 2004 & 2006). We vinden zowel niet-(kunst)participanten als kunstpassanten en -participanten terug. De frequentie van het uithuizige participatiegedrag, in het bijzonder het hoogculturele, hangt onmiskenbaar samen

met de hoeveelheid cultureel kapitaal, gemeten via de geobjectiveerde vorm van het behaalde diplomaniveau. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe groter de kans dat iemand op latere leeftijd hoogcultureel actief is. Deze bevindingen ondersteunen op het eerste gezicht de culturele kapitaalstheorie, die een min of meer causaal verband veronderstelt tussen het bezitten van een hoge hoeveelheid cultureel kapitaal – dat zich onder meer weerspiegelt in het afgelegde onderwijstraject – en het er op nahouden van een legitieme culturele smaak. We noteren echter dat in de zienswijze van Bourdieu (1979) cultureel kapitaal méér omvat dan enkel het verworven onderwijskapitaal.

In tweede instantie onderzochten we de invloed van het ouderlijke opleidingsniveau op het participatiepatroon van de respondenten. Daarbij zat de door Bourdieu's werk geïnspireerde verwachting voor dat het onderwijskapitaal van de ouders behalve de eigen onderwijskansen ook het cultuurparticipatiegedrag beïnvloedt. Dat laatste lijkt te kloppen. Zo hebben respondenten met onderwijsarme ouders een significant hogere kans om tot de groep van de 'oudere niet-(kunst)participanten' te behoren. Zelfs na inbreng van het eigen opleidingsniveau, dat voor het merendeel van de respondenten uit deze groep ook eerder laag is, blijft dit ouderlijke onderwijseffect overeind. Omgekeerd stellen we vast dat respondenten met onderwijsrijke ouders een significant hogere kans bezitten om binnen de cluster van de 'omnivore kunstpassanten' of die van de 'kunstparticipanten' te vallen. Voor het eerste deelpubliek blijft dit effect ook spelen na de inbreng van andere socialisatievariabelen; bij de 'kunstparticipanten' wordt het daarentegen volledig weg verklaard na het verdisconteren van het eigen onderwijsniveau. Voor de laatste cluster, die het cultureel actiefste en hoogst geschoold deelpubliek groepeerde, lijkt dus het eerder gememoreerde accumulatie-effect inzake cultureel kapitaal op te gaan. Bovendien blijkt uit onze analyses dat ondanks het positieve effect van het ouderlijke onderwijskapitaal er nog steeds behoorlijk wat respondenten zijn die tot de cultureel minst actieve participatiegroepen behoren ondanks het feit dat hun ouders over niet weinig onderwijskapitaal beschikken.

In tegenstelling tot wat we verwachtten, blijken er weinig consistente positieve effecten uit te gaan van de participatie op jonge leeftijd, en dit ongeacht de socialisatie-instantie. Voor de participatie in schoolverband opperden we de nevenhypothese dat deze invloed misschien sterker wordt binnen de hogere graden van het middelbaar onderwijs. De meest robuuste effecten met betrekking tot het eigen of het ouderlijke participatiegedrag op jongere leeftijd, treden ook hier op bij het omvangrijkste deelpubliek, de 'oudere niet-(kunst)participanten'. Het zijn bovendien over het algemeen negatieve effecten, in die zin dat respondenten die op jongere leeftijd weinig in contact kwamen met cultuur op latere leeftijd een significant hogere kans hebben om zelf ook cultureel inactief te zijn. Het enige robuuste significante positieve effect voor de activiteit op jonge leeftijd is het zelf cultureel actief zijn of het lidmaatschap van een (amateur)kunstvereniging. Blijkbaar draagt dus de eigen culturele activiteit op een positieve manier bij tot het latere participatiegedrag. Op welke manier dit precies gebeurt, en ook of hier echt sprake is van een causaal verband, kunnen we aan de hand van de gebruikte dataset niet nagaan. De vastgestelde effecten houden natuurlijk niet in dat wie op jonge leeftijd zelf cultureel inactief was, op latere leeftijd niet tot de groep 'kunstparticipanten' kan behoren. Onze analyses wijzen

immers ook duidelijk op het sterke effect van het doorlopen opleidingstraject op het latere participatiegedrag.

We gingen in onze inleiding uit van de voorzichtige vaststelling dat culturele socialisatie een complex proces is waarin diverse socialisatie-instanties op verschillende manieren, en ook op uiteenlopende tijdstippen, een al dan niet positieve invloed uitoefenen op het latere participatiegedrag. De hierboven gepresenteerde analyses bevestigen dit uitgangspunt. Toch resten enkele bedenkingen, in het bijzonder bij de wat vreemde vaststelling dat het uithuizige receptieve participeren op jonge leeftijd – of het nu aan legitieme of illegitieme cultuur is – blijkbaar nauwelijks of geen zelfstandig positief effect heeft op het latere participatiegedrag van de respondenten. Vanuit de theorie rond cultuurparticipatie, en dan vooral vanuit het werk van Lahire (2004), dat precies dieper ingaat op het belang van een differentiële culturele socialisatie voor de latere culturele voorkeuren en afkeren, verwachten we immers dat er zeker bij de cultureel actiefste respondenten, toch wat meer positieve significante effecten zouden moeten terug te vinden zijn. Dat we deze effecten niet observeerden bij de ‘kunstparticipanten’ kan eventueel te maken hebben met het feit dat we deze participatiegroep, in tegenstelling tot de eerdere analyses op de APS-data (Vander Stichele & Laermans, 2004 & 2006), niet verder konden opsplitsen in een oudere groep ‘traditionele kunstparticipanten’ en een jongere groep ‘omnivore kunstparticipanten’. Wanneer beide participatieclusters immers verenigd zijn in één kleine en eerder amorfe groep ‘kunstparticipanten’, zoals bij de RCV-data, worden de eventuele positieve effecten inzake culturele socialisatie op jongere leeftijd bij het ene participatiesegment mogelijk geneutraliseerd door het andere. Door te werken met een referentieperiode van zes maanden in plaats van één jaar is er met andere woorden misschien te weinig diversiteit binnen de frequent participerende groep ‘kunstparticipanten’ om de positieve effecten van de eventuele participatie op jonge leeftijd effectief te observeren.

Een andere overweging is dat de participatie op de leeftijd van 12 à 14 jaar misschien te weinig uitgesproken is om een zelfstandig positief effect te sorteren op het latere participatiegedrag. We weten immers dat het uithuizig receptief cultuurparticipatiegedrag stijgt met de leeftijd. Bovendien wijzigt de invloed van de diverse socialisatie-instanties tijdens de opvoeding. Daarom zou het interessant zijn om in vervolgonderzoek zowel de cultuurdeelname en de context van deze participatie op jongere leeftijd (12 à 14 jaar), zoals in de RCV-survey, als de participatie en participatiecontext op iets oudere leeftijd (17 à 18 jaar) te peilen. Alhoewel de onvermijdelijke herinneringseffecten van het a posteriori bevragen nooit helemaal uitgesloten kunnen worden, zal een dergelijke bevragsingsmethode wellicht een betere inschatting bieden van de cultuurparticipatie en de differentiële invloed van de diverse socialisatie-instanties op diverse momenten tijdens het socialisatieproces. De resultaten van een dergelijke bevragsingswijze zullen dan misschien ook nauwer aansluiten bij de theoretische herziening van Bourdieu's handelingstheorie door de hierboven al vermelde Lahire (2004). Zoals gezegd benadrukt deze Franse socioloog veel sterker het gedifferentieerde karakter van het culturele socialisatieproces en de veelvoud van elkaar al dan niet tegensprekende disposities die hierdoor binnen éénzelfde individu aanwezig kunnen zijn (wat onder meer kan resulteren in een omnivoor smaakpatroon). Willen we de complexiteit van het culturele socialisatieproces ten volle begrijpen, dan

dienen we het kortom ook zo gediversifieerd mogelijk te bevragen. Via ons onderzoek hopen we alvast te hebben aangetoond dat een meer doorgedreven bevraging kan leiden tot analyses die een breder licht werpen op het fenomeen van de culturele socialisatie. Het feit dat naast de robuuste leeftijds- en opleidingseffecten met betrekking tot culturele participatie ook de eigen culturele activiteiten op jongere leeftijd een wezenlijke invloed hebben op het latere participatiegedrag, wijst trouwens ook op het belang hiervan. Veel meer dan het louter bijwonen van activiteiten blijkt de feitelijke culturele of creatieve activiteit op jonge leeftijd een rol te spelen voor het latere participatiegedrag. In die zin zouden we met Bourdieu (1979) kunnen stellen dat hoe meer een culturele activiteit op jonge leeftijd geïncorporeerd wordt, hoe groter ook de kans zal zijn dat men op latere leeftijd deze primaire culturele habitus zal belichamen via een onbewuste en als vanzelfsprekend beschouwde culturele interesse en cultuurdeelname.

Noten

1. Alexander Vander Stichele was tot einde 2006 als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO) van de Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen. Hij rondt momenteel een proefschrift af over cultuurparticipatie en omnivoriteit in Vlaanderen, gebaseerd op zowel kwantitatieve als kwalitatieve data. Adres: Centrum voor Sociologisch Onderzoek, Parkstraat 45 (postbus 03601), B – 3000 Leuven, België. Rudi Laermans is als gewoon hoogleraar sociologische theorie verbonden aan het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CeSO) van de Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen. Zijn recente onderzoek en publicaties handelen over sociologische theorie, cultuurbeleid & cultuurparticipatie, en cultureel erfgoed. Adres: Centrum voor Sociologisch Onderzoek, Parkstraat 45 (postbus 03601), B – 3000 Leuven, België.
2. Dit artikel werd mede mogelijk gemaakt door onderzoekstoelage G.0262.05 van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen.

Literatuur

- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1989 [1983]). Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal. In D. Pels (red.), *Pierre Bourdieu. Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip* (pp.120-141). Amsterdam: Van Gennep.
- Bourdieu, P. & J.-Cl. Passeron (1970). *La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris: Minuit.
- Eijck, K. van (1998). Leefstijlen van stijgers en dalers: de invloed van sociale mobiliteit op culturele consumptiepatronen. *Mens & Maatschappij*, 73, 27-46.
- Haan, J. de & W. Knulst (2000). *Het bereik van de kunsten. Een onderzoek naar veranderingen in de belangstelling voor beeldende en podiumkunsten sinds de jaren zeventig*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kingston, P. (2001). The unfulfilled promise of cultural capital theory. *Sociology of Education*, 74 (Extra nummer), 88-99.

- Kort, T. (1993). Bibliografie onderzoek cultuurdeelname en cultuurspreiding. *Katernen Kunsteducatie, 1*, Utrecht: LOKV.
- Laermans, R. (red.) (2007). *Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op cultuurdeelname in Vlaanderen*. Antwerpen: de Boeck.
- Laermans, R. & A. Vander Stichele (2007). 'Van snob naar omnivoor': het theoretische kader. In R. Laermans (red.), *Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op cultuurdeelname in Vlaanderen* (pp. 13-20). Antwerpen: de Boeck.
- Lahire, B. (2004). *La culture des individus. Dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte.
- Lievens, J. & H. Waeghe (eds.) (2005). *Cultuurparticipatie in breedbeeld. Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*, Antwerpen: de Boeck
- Lievens, J., Waeghe, H. & H. de Meulemeester (2006). *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen. Basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*, Antwerpen: de Boeck.
- Nagel, I. (2004). *Cultuurdeelname in de levensloop*. Utrecht: ICS-dissertation.
- Peterson, R. (1993). Understanding audience segmentation: from elite and mass to omnivore and univore. *Poetics, 21*, 243-258.
- Peterson, R. & A. Simkus (1992). How musical tastes mark occupational status groups. In M. Lamont & M. Fournier (eds.), *Cultivating differences. Symbolic boundaries and the making of inequality* (pp. 152-186). Chicago: University of Chicago Press.
- Peterson, R. & R. Kern (1996). Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review, 61*, 900-907.
- Swaan, A. de (1986). *Kwaliteit is klasse: de sociale wording en werking van het cultureel smaakverschil*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Vander Stichele, A. & R. Laermans (2004a). Cultuurparticipatie in Vlaanderen: een toetsing van de these van de culturele omnivoor. *Tijdschrift voor sociologie, 25*, 195-225.
- Vander Stichele, A. & R. Laermans (2004b). *Deelgroepen binnen het publiek voor Vlaamse podiumkunsten*. Eindrapport PBO99A/11/49, 3dln., K.U.Leuven: Centrum voor Cultuursociologie.
- Vander Stichele, A. & R. Laermans (2006). Cultural participation in Flanders: testing the cultural omnivore thesis with population data. *Poetics, 34*, 45-64.

Bijlage A: Model met geslacht, leeftijd en gezamenlijk ouderlijk opleidingsniveau als covariaten – conditionele kansen om ‘nooit’, ‘één keer’ of ‘twee keer of vaker’ gedurende de zes maanden voorafgaand aan de bevraging aan een bepaalde culturele activiteit te hebben deelgenomen, gegeven men tot één van de vijf clusters behoort

	Cluster 1 ^a	Cluster 2 ^b	Cluster 3 ^c	Cluster 4 ^d	Cluster 5 ^e
Opera	0,38	0,29	0,15	0,12	0,07
<i>Nooit</i>	0,99	0,92	0,99	0,96	0,49
<i>Eén keer</i>	0,01	0,06	0,01	0,03	0,19
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,02	0,00	0,00	0,32
Klassiek					
<i>Nooit</i>	1,00	0,96	0,94	0,98	0,36
<i>Eén keer</i>	0,00	0,03	0,05	0,02	0,15
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,01	0,02	0,00	0,49
Ballet of hedendaagse dans					
<i>Nooit</i>	0,96	0,95	0,87	0,74	0,69
<i>Eén keer</i>	0,04	0,04	0,09	0,14	0,15
<i>Twee keer of vaker</i>	0,01	0,01	0,04	0,13	0,16
Theater					
<i>Nooit</i>	0,91	0,86	0,74	0,57	0,43
<i>Eén keer</i>	0,07	0,10	0,15	0,19	0,20
<i>Twee keer of vaker</i>	0,02	0,04	0,11	0,24	0,37
Museum of tentoonstelling					
<i>Nooit</i>	0,99	0,96	0,43	0,27	0,18
<i>Eén keer</i>	0,01	0,03	0,16	0,15	0,13
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,01	0,41	0,58	0,68
Monument of bezienswaardig gebouw					
<i>Nooit</i>	0,90	0,86	0,18	0,16	0,14
<i>Eén keer</i>	0,08	0,11	0,21	0,20	0,19
<i>Twee keer of vaker</i>	0,02	0,03	0,62	0,64	0,66
Wereldmuziek, folk of traditionele muziek					
<i>Nooit</i>	1,00	0,92	0,97	0,91	0,52
<i>Eén keer</i>	0,00	0,06	0,03	0,07	0,20
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,01	0,00	0,02	0,28
Jazz of blues					
<i>Nooit</i>	1,00	0,99	0,99	0,97	0,62
<i>Eén keer</i>	0,00	0,01	0,01	0,03	0,16
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,00	0,00	0,00	0,21
Pop of rock					
<i>Nooit</i>	1,00	0,82	0,98	0,83	0,58
<i>Eén keer</i>	0,00	0,11	0,02	0,10	0,17
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,07	0,00	0,07	0,25
Film					
<i>Nooit</i>	0,97	0,28	0,81	0,07	0,25
<i>Eén keer</i>	0,03	0,19	0,12	0,12	0,19
<i>Twee keer of vaker</i>	0,00	0,53	0,07	0,82	0,56

^a = ‘Oudere niet-(kunst)participanten’, ^b = ‘Jongere niet-kunstparticipanten’, ^c = ‘Traditionele kunstpassanten’,

^d = ‘Omnivore kunstpassanten’ en ^e = ‘Kunstparticipanten’.